

Jordbitten

Länsstyrelsen
Västra Götaland

Aktuell information från landsbygdsenheten Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Nr 2 /2022

Tema

Vatten i landskapet

Viktigt att värna om vattnet

LÄGET I VÄRLDEN påminner oss än en gång om vikten av att ha en inhemsk, svensk livsmedelsproduktion. Både pandemin, som vi är på väg ut ur, och säkerhetsläget just nu sätter fingret på den svenska matens mervärden. Fler och fler förstår vikten av en nationell, men också regional, livsmedelsproduktion. I Västra Götalands län produceras bra mat som vi kan vara stolta över. En viktig del i vårt arbete är att fortsätta jobba för en hållbar regional livsmedelskedja, från jord till bord.

Den skenande kostnadsökningen på insatsvaror innebär stora utmaningar för svenskt lantbruk. Men det är viktigt att ha med i tankarna att det inte bara är nu i kristider som livsmedelsproduktionen och lantbruket är en viktig fråga. Hur vår livsmedelsförsörjning fungerar i tider av kris, avgörs faktiskt av hur det fungerar varje dag, även i tider utan kris och krig.

Vi har precis passerat ansökansperioden för de direkta jordbrukarstöden. Vi förbereder oss också för nästa programperiod, som startar 2023, och som kommer med nya möjligheter till stöd. Vi vet även att det är på väg extra pengar till lantbruket i form av krisstöd. Dessa pengar och stöd kan förhoppningsvis göra en viss skillnad och vara en pusselbit för att förbättra läget.

Vårt viktigaste livsmedel är dricksvattnet. Något som de flesta av oss tar för givet. På Länsstyrelsen arbetar vi med att se hur tillgången kommer se ut på sikt och vad det kan komma att få för konsekvenser. Det finns mycket vi kan göra redan idag för att minska riskerna och konsekvenserna i framtiden.

Vattnet vi behöver värna är så mycket mer än dricksvattnet som kommer ur kranen och det finns överallt, även där vi kanske inte tror. I det här numret kan ni läsa mer om just hur vi arbetar med vatten ur olika aspekter. Både med ekonomiska stöd, arbete för minskad övergödning, våtmarker för ökad biologisk mångfald och många andra viktiga insatser.

Med våren kommer också en ny säsong med kurser och rådgivningsverksamhet. Som vanligt kan ni läsa om både vilka ni kan vända er till för att höra mer om utbudet och också hur ni anmäler er till några av alla de aktiviteter som är på gång. ●

Ingrid Gulbrand

avdelningschef

Jordbitens redaktion

Agneta Olsson
010-224 52 97

Nina Goos
010-224 52 48

Erika Kvarnlöf
010-224 53 17

Informationsskrift från Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Utgivare

Länsstyrelsen Västra Götaland
Landsbyggsavdelningen

Postadress

403 40 Göteborg

Ansvarig utgivare

Ingrid Gulbrand

Tryck

Taberg Media Group, Taberg, 2022

Papper

Arctic Volume White 100g inläga,
130 g omslag

Utgivningsplan 2022

Nr 1 – 17 februari

Nr 2 – 5 maj

Nr 3 – 15 september

Nr 4 – 1 december

Manusstopp fem veckor före utgivning

Du får den här tidningen eftersom du antingen sökt EU-stöd eller för att du har anmält intresse för att få aktuell information från landsbyggsavdelningen på Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Vill du prenumerera på Jordbiten, avsluta din prenumeration, ändra till digital prenumeration eller meddela adressändring? Skicka e-post till jordbiten.vastragotland@lansstyrelsen.se eller ring någon i redaktionen, så ordnar vi det. Länsstyrelsen skyddar dina personuppgifter. Mer information på www.lansstyrelsen.se/dataskydd

Omslagsfoto: Agneta Olsson

Foton till artiklarna är tagna av författarna om inget annat anges.

Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling: Europa investerar i landsbygdsområden

3041 0271

Blå målklassning – lär känna ditt vattendrag

Vi vill visa på det som är bra, det som kan bli bättre och det som vi kanske inte tänker på. Ge inspiration och medvetandegöra, men också att få dig att känna dig stolt. Varje vatten är unikt.

Ätråns vattenråd har tagit fram ett frivilligt verktyg, där markägare själva kan bedöma vilka naturvärden som finns i och kring vattendrag, utefter de naturliga förutsättningar som finns. Syftet är att skapa stolthet över det de har, men även att skapa insikt om vad som kanske kan göras annorlunda eller förbättras med relativt enkla medel. Verktöget kan också vara till hjälp för åtgärds-samordnare, kommuner, vattenråd och vid projektansökningar.

Med nya ögon

Jordbruket har genomgått stora förändringar för att öka effektiviteten och kunna producera mat så billigt som möjligt. Detta har påverkat vattnet på olika sätt. De senaste åren har vi börjat se på vattnets betydelse i landskapet med nya ögon. Och ansvaret för att åtgärda de problem som har uppstått läggs på lantbrukarna, trots att orsakerna ofta drivits fram av politik för att gynna hela samhället.

Ett fungerande verktyg

I ett förändrat klimat har behovet att kunna hantera vattnet i landskapet ökat, både för att kunna minska näringsförluster, buffra vid översvämningar och hålla kvar vid torka. Den biologiska mångfalden i landskapet är också starkt kopplad till landskapets vatten och dess status. Genom tillgången till ett verktyg kan vi få inspiration, kunskap och mätbara indikatorer för att genomföra fler, kanske många gånger enkla, men värdefulla åtgärder. Verktöget

möjliggör även för markägare att själva följa upp förändringar över tid.

Enkelt att använda

Blå målklassning kan användas av personer utan förkunskaper efter en kort introduktion. Syftet med verktöget är att:

- Lära känna sitt vatten, dess egenskaper och biologiska värden efter de naturliga förutsättningarna.
- Lyfta fram de mervärden som finns.
- Beskriva de fysiska förutsättningarna för vattendraget.
- Identifiera förutsättningarna för åtgärder på lämpliga platser.

Resultatet presenteras i en manual för den nya metodiken. Manualen kommer att utformas så att markägare själva ska kunna göra en inventering. Verktöget består av en manual, ett protokoll och en introduktionsfilm.

▼ Även i vattendrag i odlingslandskapet kan det finnas mycket höga naturvärden. Här hittades flodpärlmussla i en bäck i en kohage. *Foto: Jonathan Bark Lott*

Många bäckar små

Med hjälp av verktöget hoppas vi kunna ge markägare inspiration och en möjlighet att kunna känna sig stolt över vad de har eller bidrar med. Många små förändringar ger ofta större effekt än enstaka större projekt.

Mer information om Blå målklassning finns på www.atransvattenrad.se

Wanja Wallemyr
Ätråns vattenråd

Johan Andersson
Ätråns vattenråd

Kraftsamlning för fler våtmarker i länet

Intresset för våra våtmarker växer hos politiker, tjänstemän, markägare och intresseorganisationer. Länsstyrelsen jobbar på många fronter för att utveckla länets våtmarksarbete, ett av dessa är att sprida information om våtmarker och våtmarksbidrag.

Våtmark är mark där vatten finns nära, under, i eller strax över markytan under större delen av året. Våtmarker kan se mycket olika ut. Exempel på våtmarker är myrar, hit hör mossar och kärr. Andra exempel är strandvåtmarker längs sjöar, vattendrag och hav. En damm kan också vara en våtmark, även fuktängar och sumpskog.

Varför är våtmarker viktiga?

Våtmarker är bland de artrikaste miljöerna i Sverige och är viktiga för den biologiska mångfalden. Våtmarker bidrar också till en mängd så kallade ekosystemtjänster:

- De kan binda kol och har en viktig roll i klimatarbetet.
- De reglerar vatten och kan ha en positiv effekt både vid torka och riklig nederbörd.
- De kan fungera som reningsverk, filtrera vatten från sediment, föroreningar och näringsämnen.
- De kan bidra till att bilda grundvatten.
- De är viktiga livsmiljöer för många djur och växter, men också för rekreation och friluftsliv, exempelvis fågelskådning, bärplockning och skridskoåkning.

Våtmarker har försvunnit och är skadade

Våtmarksarealen har minskat kraftigt i Sverige. En fjärdedel av vår ursprungliga våtmarksareal har försvunnit. I vårt län beräknas att 70 procent av de öppna våtmarkerna är borta. Störst är bristen på våtmarker i odlingslandskapet. Cirka 80 procent av de kvarvarande våtmarkerna är skadade. Utdikning av våtmarker för att skapa odlingsmark och gynna skogstillväxt är den största orsaken till minskningen av våtmarker.

Våtmarkssatsningen

Regeringen lanserade 2021 en ny satsning på våtmarksåtgärder för perioden 2021 till 2023. Anslagen för våtmarksåtgärder har ökat kraftigt. Dessa riktar sig till bland annat myndigheter, markägare och intresseorganisationer. Huvudsyftet med satsningen är att minska koldioxidutsläppen från dikade våtmar-

ker och gynna biologisk mångfald, men även andra syften omfattas av satsningen.

Vad gör Länsstyrelsen?

Vi arbetar på olika sätt för att bidra till att olika aktörer anlägger, restaurerar och sköter fler våtmarker i länet. Vi samordnar och utvecklar våtmarksarbetet både inom Länsstyrelsen, mellan myndigheter och mellan kommuner, vattenråd, privatpersoner med flera. Detta gör vi genom att sprida information om såväl våtmarkers funktioner och mångfald som information om bidrag, regelverk och praktiskt genomförande. Inom våtmarkssatsningen har vi ett särskilt uppdrag att sprida information om statliga bidrag för att underlätta för markägare och andra aktörer att anlägga, restaurera och sköta våtmarker.

Bidrag för våtmarker

Det finns olika bidrag att söka beroende på om du är privatperson, företagare, kommun eller förening. Syftet med anläggningen eller restaureringen av din våtmark samt placeringen av våtmarken styr vilket bidrag som du kan söka.

Foto: Anna-Carin Odén

- *Miljöinvesteringar för att anlägga och restaurera våtmarker och dammar för förbättrad vattenkvalitet och för biologisk mångfald*
Bidrag till dig som vill anlägga eller restaurera våtmark i odlingslandskapet. Börja med intresseanmälan hos Länsstyrelsen innan du ansöker om bidrag.
- *Miljöersättning för skötsel av anlagda eller restaurerade våtmarker och dammar i odlingslandskapet*
För dig som har anlagt eller restaurerat våtmark med miljöinvesteringsstödet ovan. Länsstyrelsen handlägger med femåriga skötselåtaganden och skötselplaner. Du söker i SAM-Internet.
- *LONA – Lokala naturvårdsinsatser*
Bidrag till kommuner, och i förlängningen föreningar och privatpersoner. Bidrag till projekt för naturvård, friluftsliv och folkhälsa. Om du som privatperson har en idé kontakta din kommun som kan hjälpa dig med ansökan. Länsstyrelsen beslutar och fördelar stöden.
- *LONA – våtmarksprojekt*
En bidragsdel inom LONA för våtmarksprojekt i syfte att hålla kvar och balansera vattenflöden, förbättrad vattenförsörjning eller minskning av växthusgaser. Kontakta din kommun för hjälp med ansökan. Länsstyrelsen beslutar och fördelar stöden.
- *LOVA – lokala vattenvårdsprojekt*
Bidraget kan sökas av kommuner eller ideella, exempelvis LRF-avdelning, dikningsföretag eller samfällighet. Bidrag till projekt med syfte att gynna havs- och vattenmiljö, exempelvis minskat näringsläckage. Som privatperson hör du av dig till din kommun eller lokala intresseförening och hör om de är intresserade av samarbete. Länsstyrelsen beslutar och fördelar bidraget.
- *Återvättningsavtal och Skogens miljövärden*
Du som vill restaurera dikad torvmark i skogslandskapet ska vända dig till Skogsstyrelsen och göra en intresseanmälan för så kallat återvättningsavtal. Bidraget för skogens miljövärden kan även vara ett alternativ för att skapa eller restaurera våtmark i skog.
- *Övriga våtmarksbidrag*
Även andra organisationer kan erbjuda våtmarksbidrag. Våtmarksfonden och Naturskyddsföreningen är två exempel. För mer information se organisationernas webbplatser.

Therese Ericsson
Naturavdelningen

Åtgärdssamordning – tillsammans mot övergödning

Foto: Robin Johansson

Åtgärdssamordnarnas roll är att tillsammans med markägare, kommun och myndigheter minska övergödningen genom åtgärder i landskapet. Det är en statlig satsning för ett levande åtgärdsarbete genom LOVA, det vill säga stöd till lokala vattenvårdsprojekt.

Kontakten med åtgärdssamordnarna är gratis. Tillsammans tittar ni på hur du som markägare kan bidra till att minska övergödningen. Åtgärdssamordnarna kan även hjälpa till att hitta finansiering för åtgärder samt stötta på vägen fram till utförd åtgärd.

Ta kontakt

Det finns åtgärdssamordnare på många ställen i länet. Du ser i listan på nästa sida vem som finns närmast dig. Varför inte ta kontakt redan idag?

Vänerns sydöstra tillflöden

Anna Grände är åtgärdssamordnare och driver arbetet mot övergödning framåt via vattenrådet Vänerns sydöstra tillflöden. Ett vattenråd är en ideell organisation som arbetar för att skapa förståelse för de vattendrag

som finns nära och vad vi kan göra för att förbättra vattnets status.

▲ Anna Grände är åtgärdssamordnare i vattenrådet Vänerns sydöstra tillflöden. Foto: Mikael Lundgren

På vilket sätt stöttar du markägare i åtgärdsarbetet för minskad övergödning?

Jag hjälper till i alla led, från idé till färdig åtgärd genom rådgivning, söka stöd, hitta rätt kontaktpersoner och mycket mer. Min roll är att vara en resursperson för markägare som vill göra en åtgärd, jag vill underlätta och göra det enklare.

Vem kan kontakta dig?

Om du är markägare i någon av kommunerna Lidköping, Götene,

Skara, Falköping, Grästorp, Herrljunga eller Essunga, finns jag här för att hjälpa dig. Tillsammans ska vi hitta vilka åtgärder som passar bäst utifrån dina förutsättningar som markägare. Det finns många saker att ta hänsyn till för att hitta lämpliga åtgärdsåtgärder och ofta kan en åtgärd gynna flera syften och aktörer samtidigt.

Även du som är tjänsteman eller annan aktör och har en synpunkt eller fråga som rör övergödning är varmt välkommen att höra dig till mig.

Finns det några särskilda åtgärder som är prioriterade i ert område?

Åtgärder som minskar övergödning är prioriterade. Det kan till exempel vara fosfordammar, skyddszoner, strukturskalkning, våtmarker, tvåstegsdiken och ökad kunskap.

Jag vill öppna för samtal och förbättra samverkan i vårt område. Ring mig så kan vi prata om dina förutsättningar att minska övergödning.

Dalboslätten

Åtgärdssamordnarna Madeleine Svärd och Henrik Ekstrand arbetar

på Dalbosläätten. Madeleine är mark/växtagronom och Henrik är biolog. Deras olika kompetenser kompletterar varandra för att på bästa sätt kunna stötta markägare.

▲ Madeleine Svärd är åtgärdssamordnare för Dalbosläätten. Foto: Anton Larsson

På vilket sätt stöttar ni markägare i åtgärdsarbetet för minskad övergödning?

Vi verkar som en katalysator i landskapet för att kunna uppnå de mål som är satta på nationell nivå. Vi är fullt medvetna om att tiden inte alltid räcker till för alla markägare och lantbrukare. Vi kan till exempel hjälpa till med att finna finansiering och att stötta i arbetet med att genomföra åtgärder. Vi vill se åtgärder som gynnar både miljö och livsmedelsproduktionen.

▲ Henrik Ekstrand är åtgärdssamordnare för Dalbosläätten. Foto: Robin Johansson

Vem kan kontakta er?

Du som är markägare på Dalbosläätten och är intresserad av att genomföra åtgärder för förbättrad vattenkvalitet på dina marker.

Hur ser förutsättningarna ut på Dalbosläätten?

Om man ser till landskapet så är det ett flackt slättlandskap med intensivt jordbruk, vilket innebär djupa diken och många markavvattningsföretag. Utmaningen är att hitta de lägen där vi kan göra åtgärder utan att inskränka på en effektiv livsmedelsproduktion. Förutsättningarna för ett bra åtgärdsarbete är ett bra samarbete med er markägare, det är ni som känner era marker bäst.

Finns det några särskilda åtgärder som är prioriterade i ert område?

Det finns inga direkta prioriteringar, vi försöker jobba utifrån varje enskild markägares förutsättningar. Det gäller att hitta rätt åtgärder på rätt plats i landskapet. Exempel på åtgärder som vi arbetar med är strukturkalkning, kalkfilterdiken, fosfordammar, våtmarker, precisionsodling och skyddszoner.

Åtgärdsarbetet fortgår på Dalbosläätten, men Madeleine och Henrik vill gärna komma i kontakt med fler markägare. Tillsammans kan vi hitta fler åtgärder som gynnar både miljön och dig som lantbrukare.

Sara Sandling
Vattenavdelningen

Jessika Öberg
Vattenavdelningen

Kontaktpersoner

Tidans avrinningsområde

Susanne Johansson, 0511-248 47
Sofia Kämpe, 073-310 78 69

Vänerns sydöstra tillflöden

Anna Grände, 073-239 31 16

Vara Kommun

Albin Jönsson, 0512-310 68

Dalbosläätten

Madeleine Svärd, 0530-93 94 60
Henrik Ekstrand, 0530-93 94 57

Ätrands avrinningsområde

Johan Andersson, 070-650 39 53
Niklas Wengström, 072-182 72 97

Säveåns avrinningsområde

Anton Hall, 031-335 50 33

Skara stifts prästlönetillgångar

Morgan Johansson, 070-851 77 12

Valboåns och Örekilsälvens avrinningsområde

Katrin McCann, 0530-93 94 59
Lars Johansson, 010-224 53 61

Orusts kommun

Andreas Höglind, 0304-33 40 22

Tjörns kommun

Emma Johansson, 0304-60 12 63

Stenungsunds kommun, Kungälvskommun, Uddevalla kommun

Karin Martinsson, 0303-73 25 82
Kristian Littke, 0304-33 41 49

Vattentillgång i framtiden – var finns behovet?

Vatten är vårt viktigaste livsmedel och det är viktigt att vi har tillräckligt med vatten. Mjölkkor är de djur som förbrukar mest vatten inom lantbruket. I ett framtida varmare klimat kan mjölkproducenter även behöva bevattna vallen. Därmed ökar vattenförbrukningen.

För att få överblick över det framtida vattenbehovet har vi samlat in information kring framtidens klimatförändringar, tittat på bevattning i Sverige samt beskrivit vattenåtgången på mjölkgårdar. Vi har använt oss av en ögonblicksbild av antalet registrerade mjölkkor, för att kunna göra en bedömning om var det kan finnas ett ökat vattenbehov vid ett varmare klimat. Det har vi gjort på länsnivå och ner till kommunnivå.

Nu jämfört med förindustriell tid

Redan idag, år 2022, kan vi se en ökning av medeltemperaturen på 1,7°C, jämfört med perioden 1861 till 1890,

den så kallade förindustriella tiden. Ökningen blir högre närmare polerna. Globalt har det skett en ökning på 0,73°C, under samma period.

Förutspår lägre markfukt

En lägre markfukt förutspås i framtiden. Detta trots prognostiserad kraftigare och ökad nederbörd under sommarhalvåret. Eftersom temperaturen också förutspås att öka kommer vattnet att avdunsta mer än idag och skillnaden mellan nederbörd och avdunstning ger en lägre markfukt än dagens.

Den lägre markfukten kan bidra till problem med torka på vissa platser i länet. För att balansera upp den låga markfukten kan det på dessa platser finnas behov av bevattning för att säkra en god skörd. Detta påverkar tillgången på vatten och var i landskapet vattnet finns. Dels att tillgå för bevattning och dels för andra organismer i landskapet, dricksvatten med mera.

Naturliga förutsättningar

Länet är stort och har både naturligt samt historiskt olika förutsättningar att bedriva olika typer av lantbruk. Tittar vi bakåt i tiden har det funnits mjölkkor i hela länet, precis som idag. Skillnaden idag är dock att produktionen är koncentrerad till färre gårdar och på de platser som har bäst förutsättningar för en lönsam produktion. Detta medför en ojämn spridning i länet. Ett ökat vattenbehov, vid exempelvis en kris, medför att vissa delar i länet har ett högre vattenbehov för att kunna tillgodose både människornas och djurens behov.

Vattenförbrukning för mjölkkor

Mjölkproduktionen är den produktionsgren som använder störst mängd vatten i svenskt lantbruk. Korna behöver dricka mycket vatten för att producera mjölk. Även rengöring av mjölkkningsstationer använder mycket vatten.

Vattenförbrukningen i ett mjölkstall är i snitt cirka 100 liter per dygn och ko. Där ingår dricksvatten och det vatten som krävs för att rengöra stall och mjölkgrup, mjölkkrum eller mjölkrobot. Ju mer mjölkkon producerar desto större vattenbehov har hon. Ungdjuren har ett lägre vattenbehov, 20–50 liter per dygn. Vattenåtgången vi räknat med ligger på 36,7 m³ per år och ko (100 liter per ko och dygn). Vattenförbrukningen för en medelbesättning med 100 mjölkkor ligger därmed på 3 670 m³ per år. Då är ungdjuren inte medräknade.

Bevattning på åkermark

Förutom vatten till korna behövs det vatten för att odla vall. Det krävs bra vallskördar för att kunna tillgodose kornas foderbehov. Väldigt

få lantbrukare bevattnar sina vallar, men det blir vanligare. Bevattning på åkermark ger en försäkring om jämnare skördar över tid. Västra Götaland är det län som odlar mest vall just nu.

Var finns mjölkorna?

I länet ligger medelgårderna på 100 mjölkkor och har en åkerareal på knappt 160 hektar. Totalt finns det drygt 54 200 mjölkkor i länet, 52 procent av dem finns i Skaraborgsområdet. Göteborg och Bohuslän, Dalsland samt mellersta Älvsborg har cirka 10 procent av mjölkorna vardera. Resterande 17 procent finns i Sjuhärad.

Till ytan är Skaraborg 31 procent av länets totala yta och 36 procent av marken i Skaraborg är åkermark. 57 procent av länets åkermark finns i Skaraborg. Dessa siffror indikerar att Skaraborg är länets mest jordbruksintensiva område. De här förutsättningarna gör det naturligt att majoriteten av mjölkorna finns i detta område.

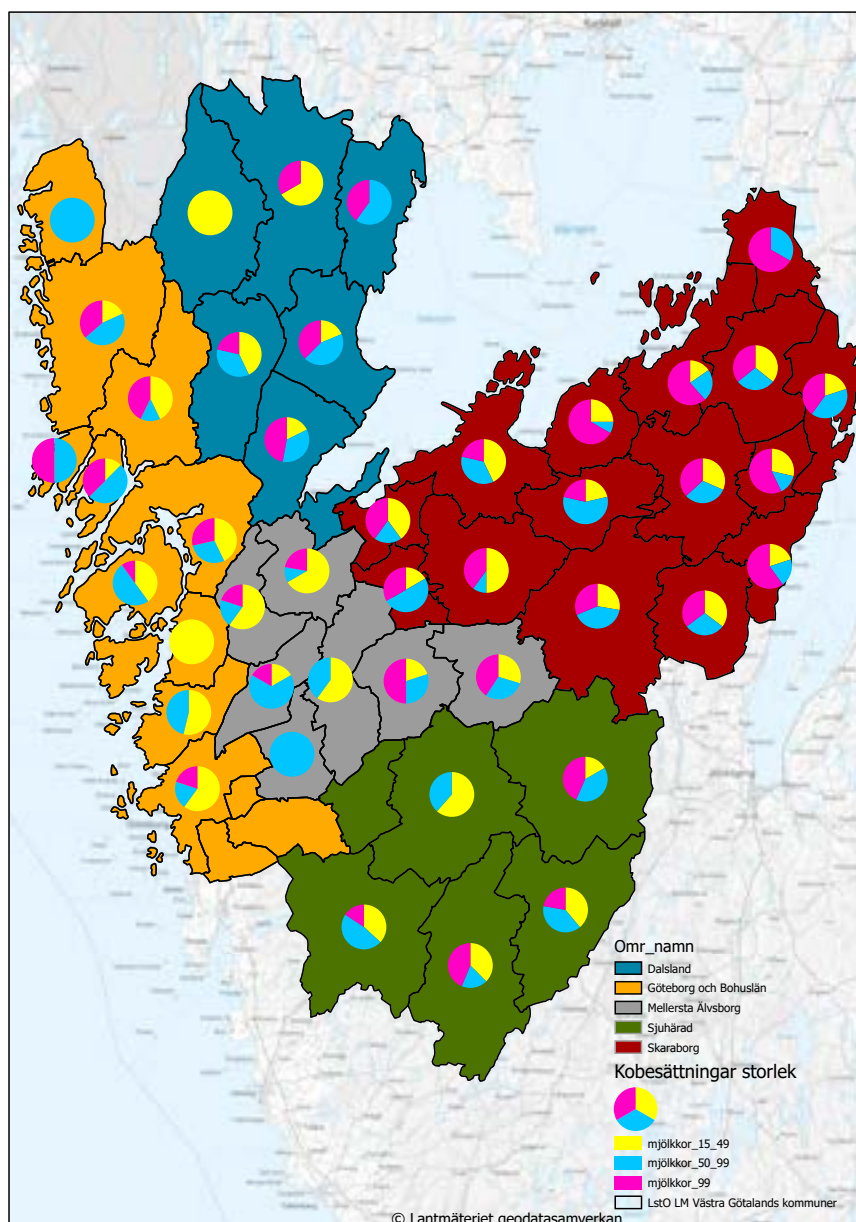
Vattenbrist vid torka?

I områden med hög djurtäthet ökar risken för vattenbrist vid långvarig torka. Skaraborgsområdet utmärker sig och riskerar att först drabbas av låg vattenavrinning och låg markfukt. Kombinerat med hög djurtäthet ger detta ett ökat vattenbehov.

Hushålla med vattnet

Det är svårt att spå in i framtiden. Men vi vet att klimatet förändras och att vi behöver anpassa oss till de nya förändringarna. Vi kommer att behöva försörja fler människor med mat, samtidigt som det är viktigt att hushållningen med vattenresurserna är god och att ekosystemen fungerar. Genom tankeverksamhet och att läsa information kan vi bli bättre rustade inför ett förändrat klimat med skiftande väder och skiftande förutsättningar i stort.

Vill du läsa mer? Håll utkik efter rapporten *Vattenförsörjning i Västra Götaland - mjölkgårdar i olika områden*.

▲ Karta över Västra Götaland och de fem områdena Dalsland (blå), Göteborg och Bohuslän (orange), Mellersta Älvsborg (grå), Sjuhärad (grön) samt Skaraborg (röd). Cirkeldiagrammen visar storleken på mjölkkobesättningarna för respektive kommun. Blå 15-49 mjölkkor, gul 50-99 mjölkkor och rosa över 99 mjölkkor.

Illustration: Länsstyrelsen

Elin Mattsson
Enheten för
landsbygdsutveckling

Amanda Jemsund
Enheten för
landsbygdsutveckling

Tydjesjön – samverkan och åtgärder

Tydjesjön är en liten slättsjö i Åmåls kommun. Maderna i och i anslutning till sjön har i ett historiskt markanvändningsperspektiv varit en viktig foderresurs. Sedan hävden upphört har sjön så sakteliga börjat växa igen. Men nu är den återigen en resurs för djurliv, köttproduktion och boendemiljö.

Tanken kring att göra någon åtgärd kring sjön väcktes 2013 i samband med att en markägare kontaktat Skogsstyrelsen för rådgivning. Skogsstyrelsen såg de höga värden som fanns på platsen och erbjöd naturvårdsavtal. Rådgivaren såg att värdena i området skulle gynnas av hävd och skapade kontakt mellan markägaren och Länsstyrelsen. Så kom det sig att alla markägare runt sjön samlades i bygdegården för att få veta mer om möjligheterna kring utveckling av området.

Engagerade markägare

De båda myndigheterna erbjöd alla markägare en naturbruksplan, ett kartverktyg där de kan skapa en uppfattning av hur olika kvaliteter utvecklas över tid utifrån nuvarande brukande, men även utifrån ett alternativt brukningsscenario. Alla markägare, drygt 20 stycken, var positiva till att få ett sådant verktyg. Då tjänstemännen fått mandat gjordes en kartläggning av tio olika värdeskikt som intresserade markägarna kring sjön på sammanlagt 180 hektar. Det handlade om värden knutna till det rika fågellivet liksom till värden knutna till trädskikt, flora och kulturmiljöer.

Stöttning efterfrågad

Alla markägare fick sedan sina planer presenterade och de samlades igen för att eventuellt gå vidare med en ansökan till ett storskaligt projekt runt sjön. Tyvärr försvann i samma veva de medel som utgjorde tjänstemännens tid som resurs ifrån landsbygdsprogrammet. Samtidigt försvann medel för storskaliga restaureringar från samma program. När markägarna inte kunde få någon stöttning i form av resursperson från myndighet eller i form av rimliga medel för att göra åtgärder, blev ett storskaligt projekt för riskfyllt för personerna på platsen. Idén till ett mer omfattande projekt slogs ur hägen.

Projektet växer

Dock var där en markägare som fortsatt funderade på återupptagen hävd i kombination med natur-

vårdsavtal och han kontaktade Skogsstyrelsen och en lokal djurägare som nappade på konceptet. De sökte medel för restaurering i form av miljöersättning på en yta och påbörjade ett projekt i lite mindre skala. För att få till tillräcklig yta för att hålla en större djurgrupp tillfrågades markägarna intill om de var intresserade av att låta djur beta på markerna, och de var positiva. Följande år sökte de ytterligare lite medel för att restaurera igenväxta ytor längs sjön och projektet kom igång på allvar. Detta är nu fem år sedan, och de sista ytorna som har restaurerats väntar på att bli slutbesiktigade.

Provade olika strategier

Under restaureringsperioden fram till idag har de provat lite olika strategier och stött på en del problem. Vassen var fortfarande väl utbredd i sjön och Länsstyrelsen ville bland annat att de skulle bränna för att bli av med den. Men bränningen var svår att hantera. Trots stora skyltar intill E45:an, som löper intill området, larmade bilister som for förbi. Larmet gick till en larmcentral och räddningstjänsten var tvungen rycka ut gång på gång trots att de blivit informerade om bränningen lokalt.

Bra resultat

Vad gäller huggningen var där tillräckligt bra förutsättningar för att hugga utan körskador först under sista vintern. Då var vattenståndet så högt och isen tillräckligt tjock för att det skulle gå att skota ut på sjöisen. Det blev några intensiva veckor av märkning, röjning och huggning, men resultatet blev riktigt bra.

Viktiga framgångsfaktorer

De senaste två åren har två djurgrupper om ungefär 70 djur betat cirka 40 hektar restaurerad mark längs sjöns södra och västra sida. Det är positivt att kunna ha djur här hela säsongen utan att behöva hämta hem dem. Man vet att de har tillräckligt med foder och vatten. Gustav Bäckström, som är projektets djurhållare, summerar framgångsfaktorerna:

- Att markägarna är positiva och låter djuren passera på sin mark. Om det uppstår luckor där de inte får komma fram blir det svårt att få till bra fällsystem.
- Att myndigheterna samverkar. Här har vi varit beroende av att Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen är samspelade och ger tydliga budskap.
- Att det finns en resursperson tillgänglig med kunskap kring frågor om regelverk och praktik. Här har det varit en lokal markägare som tagit den rollen.

Hur ser framtiden ut?

Får vi bukt med vassen så kan vi utöka arealen på sjöns norra sida hos de markägare som är intresserade. Kostnaden för restaureringen är just nu högre än ersättningen, men när arbetet är klart går det att få betesersättning, och då går kalkylen ihop.

Det vore fantastiskt om vi kunde få vara testområde för virtuella stängsel. Eftersom vattenståndet varierar kraftigt i sjön är det svårstängslat. Vi behöver många fällor för att betestrycket ska bli optimalt och lite olika uppbyggnad av fällorna under säsong. Detta kunde vara en bra plats att testa ett virtuellt upplägg. Vi önskar kontakt med forskning på området.

Katrin McCann
Dalslands miljö- och energikontor

▲ Markägaren och entreprenören går igenom de sista åtgärderna i den trädbärande betesmarken.

Var rädd om vattnet i betesmarken

Vattnet i naturbetesmarken går ofta inte att se, men det finns ändå skäl till att värna det. Det växer även där det är blött. För oss kan det kännas jobbigt att stövla runt i blöta marker, men djuren klarar det bra. Att få bort vattnet kostar pengar och skadar miljön. Se istället nyttan vattnet gör där.

Dikad torvjord släpper ut mer koldioxid än alla personbilar i Sverige. Att inte rensa diken i naturbetesmarken kan vara en av dina stora klimatinsatser. Ta grävmaskinen till den produktiva åkermarken istället, där dränering är viktig. Om grannens åker är beroende av dikena behöver du också rensa dem.

▼ Ett igengånget dike i en fuktig del av en naturbetesmark minskar markens koldioxidutsläpp, ger ett stabilare flöde nerströms och ger livsutrymme åt grodor och annan mångfald.

Låt vattnet få sin tid

Det blir allt större problem med torka, brist på grundvatten och översvämningar. Därför är varje fuktig mark värdefull, eftersom den samlar på sig vatten när det regnar och sakta släpper ifrån sig vattnet. Från dikad mark rinner vattnet snabbt bort och hinner inte sippra ner till grundvattnet, utan skapar istället problem med höga flöden och översvämning.

Inte bara öppet vatten

En våtmark kan vara allt från öppet vatten till mark som är blöt en stor del av året även om inget vatten syns. I vårt jordbrukslandskap har

95 procent av alla våtmarker dikats sedan mitten av 1800-talet. Förutom problemen med koldioxidavgång och obalans i vattenflödena har det inneburit stora problem för mångfalden. De fuktiga och blöta markerna hyser ofta ett myller av groddjur, insekter, fåglar och blommor som inte kan leva någon annanstans.

Nytta för djurproduktionen

Fuktiga och blöta naturbetesmarker kan vara en tillgång för dina betesdjur. Du kommer att ha betestillväxt även torra somrar, något vi fick uppleva 2018. Men även normala år är det som växer på våta marker inte att förakta som bete. Eftersom de markerna ofta har höga naturvärden kan du då söka miljöstöd för betesmark med en högre ersättning.

Putsnings och växelbete

Det kan bli lite för mycket av en del växter på blöta marker, till exempel vecketåg och älggräs. För att få ett smakligare bete kan du putsa mitt i sommaren, så att andra växter får mer utrymme. Att växla djurslag gör att det också är lättare att få det avbetat. En fällindelning av marken är bra, så fuktiga ytor kan betas innan de har förvuxit.

Vad får du göra?

Dikning och andra åtgärder i vatten och våtmark kräver tillstånd eller dispens från Länsstyrelsen. Dikesrensning till ursprungligt djup kräver inget tillstånd, om det inte har gått så lång tid sedan förra dikesrensningen att en naturlig våtmarksmiljö har uppstått.

Ingvar Claesson
Enheten för
landsbygdsutveckling

Två steg fram och ett tillbaka

Foto: Anna-Carin Odén

När det gäller växtnäring är förstås det höga priset på mineralgödselkväve på alla läppar i år. Men det händer fler saker inom området växtnäring och miljö. Här kan du läsa om några exempel.

I Västra Götaland finns det flera lokala åtgärds-samordnare för vatten i utvalda avrinningsområden. Det är flest av alla län i landet och gör mig stolt som västgöte. En del av dem ingår i LEVA - Lokalt engagemang för vatten, som drivs av Havs- och vattenmyndigheten i samarbete med LRF, Jordbruksverket och Vattenmyndigheterna.

En utvärdering efter tre år visar att för varje krona i lön till en lokal åtgärds-samordnare sluter lantbrukare i trakten upp och gör miljöåtgärder motsvarande fyra gånger pengarna. Det är konkret hållbarhetsarbete och visar på det goda lokala engagemanget för miljö i hembygden.

Vädret eller klimatförändring spelar roll

Under många år har kvävehalten i västsvenska små jordbruksåsar minskat. Forskarna vid SLU nämner bland annat odlingen av fånggrödor och Greppa Näringen som förklaringar. Men de senaste åren har kvävehalten vänt upp igen, såpass mycket att halterna i vissa vattendrag är tillbaka på samma nivå som för 25 år sedan.

Forskarna menar att vädret de senaste åren är den viktigaste förklaringen. Samtidigt har nog den minskade odlingen av fånggrödor påverkat. Odlingen har minskat med nästan 100 000 hektar sedan toppåret 2006. Det motsvarar ett ökat läckage med nästan 1 500 ton kväve till vattendragen.

Från 2023 när det nya CAP-programmet börjar gälla med bättre villkor för fånggröda hoppas jag att arealen ökar igen, både för vattendragens och för kolinlagringens skull.

Nya metoder kan ge gödsel

Allt spännande som händer i Norrland handlar inte om batterifabrik, fossilfritt stål eller serverhallar. En del har säkert sedan länge hört att det finns fosfor i form av apatit i den järnmalm som LKAB bryter. Med en ny metod utvecklad av det svenska företaget Easy Mining AB kan den fosfor utvinna. Beslut om storskalig produktion av LKAB kommer närmare och med tillgång till 2,4 miljarder ton malm med en fosforhalt på 0,25-0,6 procent räcker det även för export av kadmiumfri fosforgödsel.

Är vi snart självförsörjande?

Det andra som pågår är att Lunda-företaget Ciniz Fertilizer AB planerar att anlägga en fabrik i Örn-sköldsvik för att producera kaliumgödsel ur restprodukter från massaindustrin.

Om båda dessa satsningar går i lås går Sverige från att vara helt importberoende för fosfor och kalium till att vara självförsörjande. Det vore ett viktigt steg för ökad beredskap och en del i den cirkulära ekonomin. Alla länder har inte tillgång till sådana restprodukter som vi har.

Markus Hoffman
LRF

Snabbare stöd till vattenvårdsåtgärder

Nu kan du som vill utföra vattenvårdsåtgärder inom miljöinvesteringar snabbare få stöd. Lättnader i regelverk förkortar handläggningstiden och underlättar därmed för din ekonomi.

I den senaste ändringen av Jordbruksverks föreskrift blev två lättnader införda i stöden för *Anläggning och restaurering av våtmarker och dammar*, *Miljöinvestering – förbättrad vattenkvalitet* och *Anläggning av tvåstegsdiken*.

- Länsstyrelsen kan nu fatta beslut om stöd innan det tillstånd eller godkännande som krävs för åtgärden är beslutat.
- Du kan nu ansöka om förskott i dessa stöd.

Det innebär att tiden du behöver vänta på ersättning för dina kostnader har förkortats väsentligt.

Snabbare utbetalning

För att ta del av detta ska du till din ansökan om stöd bifoga en kvittens på att du gjort anmälan om vattenverksamhet eller ansökt om tillstånd. När du fått ett beslut om stöd kan du direkt ansöka om förskott.

Anna-Carin Odén
Enheten för landsbygdsutveckling

Kompetensutveckling i skogen

▲ Stridsvagnshinder i Töftedal, Dals Ed.
Foto: Gunilla Roos Nilson

Nu har utbildningen KomUT startat. Den handlar om kompetensutveckling i skogen, och är ett samverkansprojekt mellan länsstyrelserna i Hallands och Västra Götalands län med projektstöd från landsbygdsprogrammet.

Målet är att öka kunskapen bland markägare och skogsbruksaktörer om hur vi ska ta hänsyn till vårt rika kulturarv i skogen.

En stor del av vår historia finns bevarad i form av forn- och kultur lämningar i skogslandskapet. Lämningsarna berättar om hur landskapet nyttjats av människan under olika tidsperioder. De kan bestå av en mängd olika spår, allt från förhistoriska gravar till stridsvagnshinder anlagda under 1940-talet.

Utbildningen består av ett webinarium och två fältdagar. Webinariet genomförs digitalt, där vi varvar föreläsning med diskussioner och övningar. På fältdagarna besöker vi platser där vi diskuterar skogsbrukets kulturmiljöhänsyn och lär mer om hur människan har format landskapet genom tiderna.

Mer information och anmälan finns på Länsstyrelsen i Hallands läns webbplats. Sök på KomUT.

Lisa Ragnarsson
Samhällsavdelningen

Om det inte går som planerat

Du som söker jordbrukarstöd är skyldig att se till att den areal som du redovisar i din ansökan uppfyller de villkor som gäller för sökta stöd och ersättningar. Det händer dock att oförutsebara händelser inträffar som orsakar problem med att uppfylla villkoren.

Det kan till exempel vara extremt väder som leder till försenad vårsådd eller förstörda grödor. Vi minns alla den torra sommaren 2018 eller det kraftiga regnet våren 2021 som drabbade många lantbrukare. Men vi ser även ett ökande problem där grödor eller betesmark förstörs av vilt på ett sätt som är svårt att förebygga.

Det är viktigt att du meddelar Länsstyrelsen så fort du upptäcker skadan eller inser att du inte kommer att uppfylla villkoren. Länsstyrelsen har möjlighet att göra ett

mindre avdrag eller inget villkorsavdrag alls när särskilda skäl föreligger, men vi behöver tillräckligt med underlag för att kunna göra en bedömning från fall till fall. Om kontrollanten upptäcker skadorna vid fältkontroll finns inte samma möjlighet. Det kan hända att Länsstyrelsen måste göra avdrag eller återkrav.

Tveka därför inte att kontakta Länsstyrelsen och se till att dokumentera när skadan uppstod och skadans omfattning. Ta gärna några bilder och spara styrkande dokument.

Mien de Voeght
Enheten för jordbrukarstöd

▲ Skyddszon skadad av vildsvin.

Vi vill gärna få din åsikt

Tar du emot kontanter? Eller tar du bara emot betalningar mot faktura, kort och digitala betaltjänster numera? Behöver du sätta in dagskassa från ditt företag eller förening? Nu har du möjlighet att svara på vår enkät om behovet av grundläggande betaltjänster i Västra Götalands län.

Länsstyrelsen bevakar varje år hur behovet av grundläggande betaltjänster stämmer överens med tillgången i länet. Enkäten riktar sig till dig i din roll som företagare eller som aktiv i en förening, men också till privatpersoner. Du svarar på enkäten genom att skanna QR-koden med din mobiltelefon och fylla i enkäten digitalt. Ditt svar är anonymt. Dina åsikter är viktiga för oss och bidrar till att öka vår kunskap om läget i länet.

Agneta Olsson
Enheten för landsbygdsutveckling

Länk till enkäten: <https://link.webropol.com/s/betaltjanster-vastragotaland22>

Foto: Riksbanken

Mångfald på åkern – se vad du kan göra

Det finns många saker som du kan göra på din åkermark för att skapa en större biologisk mångfald och en större mängd pollinerande insekter och andra nyttodjur. I juni kommer Länsstyrelsen att ha temadagar i fält där du kan se några av exemplen och höra vad bonden på plats har för erfarenheter av åtgärderna.

Vårt jordbrukslandskap har blivit allt mer uppdelat med nästan bara vall i skogsbygderna och mest ettåriga grödor i slättbygd. I och med att storskaligheten också har ökat så har det blivit allt mindre utrymme för variation och därmed biologisk mångfald. Det drabbar inte bara artrikedomen av fåglar och insekter i sig, utan blir också känsligare ekosystem med mindre mängder av pollinerare och nyttodjur som åkerbruket har stor nytta av.

Små och större åtgärder

Här är några exempel på saker du kan göra på och vid din åkermark som gynnar insekts- och fågelliv och som kan ge lägre angrepp av skadeinsekter och högre skördar. Flera av dessa kan du se vid fältvandringarna i juni.

- Blomstrimmar för pollinerande insekter
- Skalbaggssås för skalbaggar, spindlar och andra nyttodjur
- Sandbädd för vildbin
- Halmbalar för humlor
- Blommande buskar och träd längs åkerkanter, som sälg, hagtorn, vildapel och fågelbär
- Fågelholkar och insektshotell
- Våtmarker och småvatten
- Sparade ytor med ogräs vid ekonomibyggnaderna

Skapa miljötor

Nästa år försvinner förgröningsstödet. Istället kommer villkor för gårdsstödet att skapa så kallade miljötor. Om du har mer än 10 hektar åker i växtföljd, och mindre än 75 procent vall, måste du avsätta minst 4 procent av åkermarken till miljötor. Här finns det en möjlighet att använda dessa miljötor till sådant som din produktion kan dra nytta av i form av att gynna pollinerare och andra nyttodjur, eller att gynna fågelliv och fältvilt. På miljötorerna kommer du bland annat kunna ha blommande träd och blommande eller obrukade fältkanter. De blommande miljötorerna kan göra stor nytta för pollinerande insekter, och obrukade fältkanter gynnar jordlöpare och andra nyttodjur.

Greppa mångfalden

Inom rådgivningen Greppa Näringen finns det en ny rådgivningsmodul som handlar om biologisk mångfald på och vid åkermarken. Här får du en genomgång av dina marker och din produktion och förslag på en rad åtgärder som skulle vara lämpliga på dina marker och för din produktion. Målet är att du ska göra minst tre olika åtgärder som du tycker skulle passa in.

Titta gärna på Greppa Näringens webbplats för mer information.

Ingvar Claesson

Enheten för landsbygdsutveckling

Hållbara och lokala råvaror på menyn

Foto: Linda Andersson

Vår livsmedelsförsörjning är livsviktig – något som blir väldigt påtagligt i kris- och krigstider. Den 30 mars träffades politiker, upphandlare och måltidsansvariga från länets kommuner på residenset i Göteborg. Tillsammans utbytte vi erfarenheter och vi fick lyssna på flera olika producenter som presenterade en mångfald av hållbara livsmedel.

Syftet med dagen var att ge möjlighet till ökad kunskap om svensk livsmedelsproduktion, vilket på sikt leder till mer mat lagad av svenska råvaror i våra skolrestauranger, sjukhuskök och på äldreboenden.

En fantastisk mångfald

Att välja talare som representerar hela mångfalden i vårt län förpliktigar. Även om schemat var välfyllt så hade vi kunnat ha flera dagar med föredrag av duktiga producenter. Vi hade talare från olika delar av länet, gårdar som har funnits i generationer och nystartade toppmoderna Ljusingårda som producerar tio ton sallad per vecka i sina vertikallodlingar i Tibro. Ingrid Undeland och Kristina Sundell från Chalmers och

Göteborgs universitet berättade om sitt arbete med de blå proteinerna och sjömat för att få ut fler produkter än de traditionella fiskfiléerna, som vi äter mest av idag.

Länet har en bredd

Märta på Gröna gårdar och Roland på Godegården lyfte varför våra betesdjur är så viktiga för vårt ekosystem båda ovan jord och i jorden. Och familjeföretaget Adelsåsens kalkon förser hela Sverige med kalkonkycklingar, men producerar och förädlar också kalkonkött utanför Vara. Anders från Lundens gård odlar historiska kulturspannmål, som innehåller mer näring och har en högre motståndskraft mot torka och ogräs. Emil på Slätte Gård provar nya och gamla sorter av ärtor, quinoa och hampa. Från Dalsland fick vi lyssna på Malin från Dalspira Mejeri och Kjell från Dalslandsvilt. Detta är två olika företagare som båda värnar om samarbete med lokala aktörer för att få fram hållbara råvaror.

Lokal mat i offentliga kök

Som avslutning på dagen fick vi höra hur Munkedals kommun

tänker kring målet med den offentliga måltiden i samarbete med lokala producenter. De organiserar matmarknader och utbildar egna foodfluencers där elever hjälper sina kompisar att våga prova nya maträtter. De tar också med barnen för att besöka bonden för att väcka intresse och kunskap om hur vår mat är producerad.

Maten som serverades under dagen på residenset kom från talarnas företag. Vi fick bröd bakat på mjöl från Lundens gård, sillburgare från Pelagic Seafood, vilt från Dalslandsvilt, kalkon från Adelsåsen, grå och gul ärtor från Slätte Gård, sallad från Ljusingårda, ost från Dalsspira och fransyska från Gröna gårdar.

Pernilla Fischerström
Enheten för
landsbygdsutveckling

Får på naturbetesmark

Naturbetesmarker är en viktig resurs för grovfoder och har rika natur- och kulturvärden. För att få ett effektivt betesutnyttjande och bevara den biologiska mångfalden behöver dessa viktiga marker bli skötta på rätt sätt.

Får passar bra på naturbetesmarker och det är markens produktionsförmåga som avgör vilka djurgrupper som passar där. Du behöver även ta hänsyn till fårens olika näringsbehov, till exempel om de är digivande eller dräktiga. Även fårens hull är avgörande för vilka som är lämpade för olika marker. Naturbetesmarker som är lågavkastande passar speciellt bra till får med lägre näringsbehov, så som sintackor och tackor med ett lamm, förutsatt att de är i gott hull.

Högt näringsbehov

Digivande tackor med två eller fler lamm har cirka tre gånger så högt näringsbehov som en sintacka. Därför kan tackor med flera lamm ha svårt att få i sig tillräckligt med energi och näring på enbart natur-

bete en längre period. Detta gäller speciellt under andra halvan av betessäsongen då betet blir näringsfattigare. Även avkastningen och smältbarheten sjunker på den senare delen av betessäsongen, vilket gör att fiberinnehållet ökar och fåren kanske inte hinner få i sig den näring de behöver.

Följ tillväxten

Även avvanda växande lamm kan få det svårt att näringsförsörja sig på enbart naturbete. Lammens tillväxt kan sjunka kraftigt om du inte tillskottsutfodrar dem. Flytta dem till en plats där du kan tillskottsutfodra eller släpp dem på till exempel ett återväxtbete. Om tillväxten på lammens sjunker kan det medföra att djuren blir slaktmogna senare och då kanske de måste stallas in under vintern istället för att gå till slakt. Om de kan slaktas direkt efter betessäsongen slipper du ökad vinterutfodring, behov av extra stallutrymme och arbetstid. Det är viktigt att regelbundet hullbedöma

tackorna och väga lammerna för att du ska kunna justera betestillgång och kvalitet efter deras behov. Genom att följa tillväxten på lammerna kan du även bedöma behov av stödutfodring och slakttidpunkt.

Avkastning på olika betesmarker

Får föredrar torrare marker framför blöta och betar selektivt. De väljer helst späda finbladiga gräs och örter med högre näringsvärde och undviker växter med grövre struktur. Torr mark har generellt lägre avkastning jämfört med blötare mark där gräsmängden är större. Men näringsinnehållet i gräset är lägre på de blötare markerna och varierar mer över säsong än i de torrare markerna, som behåller näringsvärdet ganska bra över säsongen. Genom att släppa ut djuren vid rätt tidpunkt kan du se till att du får ett effektivt betesutnyttjande, som ger bra tillväxt och hull på djuren samt främjar strukturen och näringsinnehållet på betet. Det vill säga tidigt betessläpp och regelbundet återkommande avbet-

▼ Dala pälsfår på naturbete. Foto: Elin Mattsson

ningar vid rätt tidpunkt motverkar att betet blir för fiberrikt.

Gynnar återväxten

För att få en jämn avbetning och bättre utnyttjande av betet kan det vara en fördel om du kan dela in betet i fällor. Det är till nytta både för djuren och betestillväxten, eftersom det minskar ratade områden och då gynnar återväxten och därmed blir betesmarkens avkastning högre. Tänk på att tidigt fårbeta i samma fälla år efter år kan leda till en utarmning av flera blommande örter. Du kan välja att ha ett sent betessläpp i en fälla med naturbete för ökad blomning. Ett annat sätt att öka utnyttjandegraden är att sambeta, att låta olika djurslag beta samtidigt eller genom växelbete då de betar efter varandra. Hästar och sinkor kan beta mer förvuxet bete och på så sätt skapa mer spädare bete till fåren. Får passar även bra på igenvuxna marker, eftersom de gärna äter späda buskar, löv och sly. Fårens bete kan minska förnan, hålla efter sly, skapa små jordblottor och sprida frön, vilket kan öka den biologiska mångfalden.

Hur stor betesbeläggning kan jag ha?

Att hitta balans mellan rätt djurantal, betets tillväxt och kvalitet under hela betessäsongen kan vara en stor utmaning. Du kan ha fler djur per hektar i början av säsongen, då gräset växer snabbt, jämfört med senare under säsongen när gräset växer långsammare. Efter halva sommaren kan det vara bra att halvera antalet får per hektar. Det beror på att både tillväxten och näringsvärdet sjunker. Lamm som ska gå till slakt kan behöva slutuppfödning på vall för att växa så bra som möjligt när näringsvärdet sjunker i betesmarken.

Parasiter – hantera dem i praktiken

Det är viktigt att ha en betesstrategi, inte endast utifrån djurens behov och betesmarkens skötsel, utan även mot parasiter. Med en bra betesstrategi kan du minska smittrycket på betesmarken. Lammen är känsligast mot parasiter och det gäller att ha ett lågt smittryck så att de hinner

▲ Nyligen utsläppta tackor på vårbete. Foto: Martin Fransson

bygga upp ett immunförsvar mot betesparasiterna. Ett bra sätt för att minska smittrycket är att släppa lammerna på ett bete som inte betats av får året innan. Du kan även sambeta eller växelbeta med andra djurslag för att minska smittrycket, då de olika djurslagen oftast inte angrips av samma parasiter.

Kom även ihåg att se till att dina får alltid har tillgång till mineraler, salt och vatten.

Camilla Krokeus
Enheten för
landsbygdsutveckling

Elin Matsson
Enheten för
landsbygdsutveckling

Illustration: Rebecca Elfast

Eko från jord till bord – nu kör vi igång

Nu startar vi ett nytt projekt som har som mål att öka lönsamheten och produktionen av ekologiska produkter. Projektet ska leda till ökad lönsamhet för ekologiska livsmedel och går under namnet Eko från jord till bord.

För att öka lönsamheten tror vi på samarbete, förädling och marknadsföring. Vi vill främja samverkan i hela kedjan från jord till bord och skapa samarbeten mellan primärproducenter och mellan primärproducenter och förädlare.

Dessa samarbeten kan röra marknadsföring, försäljning, förädling, att säkerställa produktionsvolymen, produktkvalitet med mera. Under året kommer vi bland annat att anordna studiebesök och speed dating för att ni ska få träffas.

Spännande föreläsningar

Med en genomtänkt affärsstrategi och effektiv marknadsföring kan försäljningen och lönsamheten öka.

Vi kommer att erbjuda föreläsningar om:

- Marknadsföring
- Hur du kommunicerar mervärden
- Försäljningskanaler
- Företagsekonomi, förstå och analysera siffror
- Hur du lämnar anbud
- Samverkan för bättre lönsamhet
- Certifieringsutbildning
- Export
- Rådgivning

Vi vänder oss till primärproducenter och förädlare som redan är ekocertifierade och till er som funderar på att lägga om till ekologisk produktion. Kontakta mig om du vill vara med eller vill veta mer.

Yvonne Norlén
Enheten för landsbygdsutveckling

Almnäs bruk – en ekologisk framgångssaga

Almnäs, som ligger söder om Hjo, är en gammal gård med rötter i medeltiden. Första skriftliga källa är från år 1225. Ost har tillverkats på Almnäs sedan 1830-talet. Osten är hantverksmässigt producerad med fokus på hög kvalitet. Almnäs producerar cirka 60 ton ost per år och efterfrågan är större än tillgången.

Ostarna Wrångebäck och Almnäs Tegel har vunnit ett flertal priser internationellt för sin goda smak. Almnäs vänder sig till premiumsegmentet av marknaden som är mindre priskänsligt än den övriga marknaden. Med sin valda positionering och att de inte tummar på kvaliteten har Almnäs en god lönsamhet. Tack vare detta har företaget kunnat investera i en ny ladugård.

▼ Kerstin Johansson med den prisbelönta Wrångebäckosten.

Kvaliteten är viktig

Kunderna finns över hela världen, i Europa, USA, Kanada och Kina. Marknadsföringen har gjort att Almnäs har hamnat i rätt sammanhang, bland annat har man varit med i Kock-VM. Thomas Berglund, VD på Almnäs, behärskar många språk, vilket har varit en tillgång vid försäljningsarbetet. Utvecklingen av företaget har skett i små steg för att säkerställa en god kvalitet. Den begränsande faktorn för att kunna öka produktionen är kunnig personal i ysteriet.

Ostar med tradition

Wrångebäckosten är en klassisk svensk hårdost som tillverkas efter samma recept som de gjorde på Almnäs redan på 1880-talet. Varumärket Wrångebäck Sweden registrerades den 8 april 1889 och är därmed Sveriges äldsta registrerade ostvarumärke. Almnäs Tegel är en hårdpressad så kallad skällad ost, inspirerad av det handslagna tegel som tillverkades vid Almnäs Bruk från 1700-talets mitt och framåt. På ytan finns små

barnafötter inpräglade. Motivet är hämtat från avtryck funna i tegelgolvet på vinden i Almnäs Corps de Logi. Barnafoten stämplades in i sidan på varje tegelsten som tillverkades på Almnäs fram till 1976.

Skällade ostar är ovanliga i svensk tradition. Det innebär att man i slutet av processen höjer temperaturen till över 50 grader vilket ger en viss karamelliserande effekt och gynnar en grupp av bakterier som kallas *thermophila*, eller enklare uttryckt, yoghurtbakterier.

Gamla lokaler ger nya ostar

Ysteriet är inrymt i det före detta bränneriet som uppfördes 1770. Tekniken, ystkar, ostpressar med mera kommer från Schweiz. Ystkaret är gjort av koppar som bidrar positivt till ostens kvalitet. Även presskaret är speciellt eftersom det tillverkats med möjlighet att göra både runda och fyrkantiga ostar. Ostlagren är uppförda som rum inuti byggnaden av gammalt tegel från Almnäs vilket även är bra för osten.

Yvonne Norlén
Enheten för
landsbygdsutveckling

▼ Det vackra ostlagret med tempererad miljö.

Nya tag med rådgivning

Du som vill starta ett företag eller utveckla din nuvarande verksamhet kan få rådgivning anpassad för dig. Inom landsbygdsprogrammet erbjuder vi rådgivning inom flera olika ämnesområden, både individuellt och i grupp. Du är välkommen att boka en enskild rådgivning eller delta i en grupprådgivning.

Vi erbjuder dig som är landsbygdsföretagare subventionerad rådgivning. Du betalar endast 30 procent av den totala kostnaden själv, 70 procent är finansierat av landsbygdspro-

Foto: Emilia Jiménez-Bergmark

grammet. För ekologiskt lantbruk och Greppa Näringen är rådgivningen avgiftsfri. Rådgivningen om ekologiskt lantbruk gäller både omläggning och utveckling. För utveckling av andelsjordbruk erbjuder vi också avgiftsfri rådgivning, dessutom över hela Sverige. Fundera igenom vad du behöver hjälp med för att utveckla din verksamhet. Ta sedan kontakt med rådgivarna nedan och diskutera vidare.

Ämnesområde	Företag (inriktning eko)	Kontaktperson
Affärsutveckling och ekonomi för landsbygdsföretag	Intuagera AB	Fredrik Skott, 070-794 98 40
	Hushållningssällskapet Västra	Viktoria Bawelin, 0511-248 82
	Rådgivarna Sjuhärad	Daniel Muregård, 0325-61 86 15
	Växa	Sofia Werner Hallgren, 010-471 03 38
Affärsutveckling – Småskalig landsbygdsturism	Länsstyrelsen	Ann-Charlott Hajdu-Rafis, 010-224 56 06
Affärsutveckling – Starta livsmedelsverksamhet	Länsstyrelsen	Johanna Eriksson, 010-224 52 23
Affärsutveckling – Sociala medier för landsbygdsföretag	Länsstyrelsen	Erika Kvarnlöf, 010-224 53 17
Affärsutveckling – Marknadsföring	Länsstyrelsen	Yvonne Norlén, 010-224 56 16
Ekologiskt lantbruk	Rådgivarna Sjuhärad (Växt, Mjök, Nöt, Ekonomi)	Daniel Muregård, 0325-61 86 15
	Hushållningssällskapet Västra (Växt, Nöt, Mjök, Lamm, Ekonomi, Trädgård)	Viktoria Bawelin, 0511-248 82 Marie Hanson (Trädgård), 0521-72 55 25
	Lantbruksrådgivning i Väst (Bygg, Nöt)	Maja-Lena Främpling, 070-207 51 67
	Länsstyrelsen (Växt, Mjök, Nöt, Lamm, Bygg, Trädgård, Biodling)	Jan Hill, 010-224 52 40
Andelsjordbruk – Starta och utveckla ditt koncept	Länsstyrelsen Andelsjordbruk Sverige (Trädgård, Biodling, Kött, Kombinationsandelar)	Lina Morin 010-224 53 03 www.andelsjordbruksverige.se
Greppa Näringen	Se alla företag på www.greppa.nu	Åsa Flodin 010-224 52 39

Länsstyrelsen
Västra Götaland

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

Kompetensutveckling

inom landsbygdsprogrammet

Du anmäler dig till kurserna via **Kalendern** på Länsstyrelsens webbplats, om inget annat anges.

Om du avbokar deltagande efter sista anmälningsdatum eller om du uteblir från aktiviteten får du betala hela avgiften. Länsstyrelsen fakturerar avgiften i efterhand.

Hitta källorna till ditt landsbygdsföretag

Föreläsning

Vilka källor till mer kunskap om den egna gården, företaget och bygden finns det på internet? Fokus är natur- och kulturvärden i landskapet och du lär dig att titta på och hitta på internet, till exempel historiska kartor, fornlämningar och naturinventeringar.

Plats & tid

Via Skype den 10 maj kl 9-12.30.

[Anmälan senast den 6 maj.](#)

Avgift

Föreläsningen är kostnadsfri.

Frågor

Erika Kvarnlöf 010-224 53 17
erika.kvarnlof@lansstyrelsen.se

Byggnader och foder för får

Temadag

Är du fårägare och vill lära dig mer om fårens foderbehov och hur en förprovning går till? Kom då och titta på Monicas och Anders stall från 2016. Vi går även igenom fårens foderbehov och vad du behöver tänka på för att kunna producera bra vallfoder.

Plats & tid

Hova, Uddevalla den 12 maj kl 14-17.

[Anmälan senast den 8 maj.](#)

Avgift

Dagen är kostnadsfri.

Frågor

Elin Mattsson 010-224 56 78
elin.mattsson@lansstyrelsen.se

Camilla Krokeus 010-224 56 71
camilla.krokeus@lansstyrelsen.se

Vill du utveckla ditt företag?

Studiebesök

Följ med på våra studiebesök och ta del av hur dessa företag har utvecklats. Vi kommer att diskutera produkter, förädling, samarbete, marknadsföring, försäljningskanaler och mycket mera.

Plats & tid

Lammet & Bonden, Gråbo
den 25 maj kl 10-12.

[Anmälan senast den 19 maj.](#)

Lugnäsbergets Ekogrönt, Mariestad
den 29 juni kl 13.30-15.30.

[Anmälan senast den 22 juni.](#)

Avgift

Besöket är kostnadsfritt.

Frågor

Elin Mattsson 010-224 56 78
elin.mattsson@lansstyrelsen.se

Åsa Käck 010-224 56 18
asa.kack@lansstyrelsen.se

Vill du starta gårdskafé eller gårdsbutik?

Studiebesök

Följ med till Sammels Lantgård. Här finns gårdsbutik, kafé, catering, växtförsäljning och en besöksträdgård. Ägarna berättar hur de arbetar med småskalig landsbygdsturism. Gårdskafé och gårdsbutik är för många ett lockande besöksmål på landsbygden.

Plats & tid

Sammels Lantgård, Landvetter
den 2 juni kl 17-19.

[Anmälan senast den 25 maj.](#)

Avgift

125 kr exkl moms, inkl fika med en matig smörgås och en liten smakprovning på några av gårdens produkter.

Frågor

Ann-Charlott Hajdu-Rafis
010-224 56 06 ann-charlott.hajdu-
rafis@lansstyrelsen.se

Sommarkväll i fårhagen

Fältvandring

Följ med på en fältvandring i en vacker naturbetesmark. Vi tittar på mark under restaurering och betesmark med hög artrikedom. Vi diskuterar skötsel, fårens roll och fodervärdet.

Plats & tid

Kilane, Ånimskog
den 8 juni kl 17.30-20.30.

[Anmälan senast den 5 juni.](#)

Avgift

Ingen avgift. Kläder efter väder.

Frågor

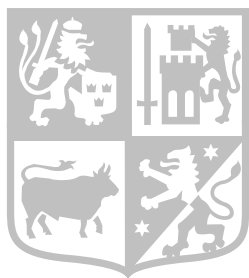
Elin Mattsson 010-224 56 78
elin.mattsson@lansstyrelsen.se

Christer Ivarsson 010-224 53 41
christer.ivarsson@lansstyrelsen.se

Posttidning B

Länsstyrelsen Västra Götaland
403 40 Göteborg

Så här tycker ni om Jordbiten

I slutet på förra året gjorde vi en läs-
värdesundersökning om Jordbiten. Vi
vill passa på att tacka alla läsare som
tog sig tid att svara och här berätta
något om vad som kom fram.

Så många som 84 procent gav ett
positivt betyg till Jordbiten och
många lyfte att det är en trovärdig
tidning. Det intresseområde som är

störst är lantbruk, exempelvis djur-
hållning och växtodling. Många vill
även läsa om ämnen som biologisk
mångfald, landsbygdsutveckling och
nya verksamheter på landsbygden,
hållbar produktion samt klimat- och
miljöfrågor.

Föredrar tidning i tryckt format

När det gäller vilken typ av artiklar
som ni vill läsa så kommer rådgi-
vande och inspirerande artiklar på
första plats. På andra plats kommer
artiklar om ny forskning följt av
information om lagar och regler, så
som djurskydds- och miljöregler,
regler om villkor för EU-stöd samt
kursinbjudningar.

I valet mellan att läsa Jordbiten
som papperstidning eller digitalt på
skärm är det en mycket stor övervikt
för att läsa som papperstidning.

Vi kan alltid bli bättre

Det kom även in ett antal förbät-
tringsförslag om layout och innehåll.
Detta kommer vi att titta vidare på
och förhoppningsvis förbättra fram-
över. Fick du inte möjlighet att delta
i undersökningen men ändå har tan-
kar om tidningen får du gärna med-

delat oss vad du tycker. Skicka dina
synpunkter till
jordbiten.vastragotaland@lansstyrelsen.se

Erika Kvarnlöf

Enheten för
landsbygdsutveckling

Vi uppdaterar vårt adressregister

- Just nu ser vi över vårt adress-
register. Vet du med dig att du
exempelvis får två tidningar eller
tidningen till fel adress. Hör av
dig till
jordbiten.vastragotaland@lansstyrelsen.se
så ändrar vi åt dig.

Kontakta oss:

Länsstyrelsen Västra Götaland
403 40 Göteborg

Tel: 010-224 40 00

E-post: vastragotaland@lansstyrelsen.se

www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland

Landsbygd Västra Götaland
Rikt odlingslandskap VG
Bredband i Västra Götaland

Eko i Västra Götaland
Matlänet
Växtodling Västra Götaland

Besök våra kontor:

Borås
Västerlånggatan 17

Göteborg
Södra Hamngatan 3

Skara
Klostergatan 13

Uddevalla
Skansgatan 3